

نخستین همایش ملی واکاوی تهدیدهای نوپدید دفاعی - نظامی

دانشگاه عالی فرماندهی و ستاد آجا - آبان ماه ۱۳۹۷

تاثیر فضای مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

بصیر عسکری^۱، سمانه کلی

۱- دکتری جغرافیای سیاسی، مدرس دانشگاه فرهنگیان ساری (نویسنده مسئول و عهده‌دار مکاتبات) ۰۹۱۱۹۵۷۲۴۸۳۳ askaribasir@yahoo.com
۲- کارشناس ارشد زیست‌شناسی golimail90@yahoo.com

چکیده

نگارنده در این مقاله در راستای پاسخ به سوال تحقیق که عبارت است از " فضای مجازی چه تاثیری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران دارد ؟ " با بهره گیری از روش توصیفی تحلیلی و مطالعات کتابخانه ای درصدد تحلیل تاثیر فضای مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران برآمده است. یافته های تحقیق حاکی از آن است فضای مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تاثیر گذار است که این مسئله خود در قالب اقدامات محل امنیت و برانداز، گسترش نابسامانی های اجتماعی شکاف بین اقلیت های قومی، مذهبی، زبانی و... نمایان می گردد.

مقدمه

با گذشت زمان و آشکار شدن ابعاد مختلف و متنوع اثرگذاری فضای مجازی و وقوف بیشتر به ماهیت دوگانه (تهدید/فرصت) این رسانه، توجه به شناخت جنبه‌های فرصت‌زایی آن نیز بیشتر شد و افزون بر دانشگاه‌ها، مراکز دینی مانند حوزه‌های علمیه نیز وارد فعالیت در این عرصه گردیده و به تولید محصولاتی به نفع دین و فرهنگ پرداختند. این رسانه‌ها، فضای مناسبی را برای معرفی داشته‌های فردی/جمعی فراهم ساخته و همچنین ابزار و امکان مقابله با جنگ نرم دشمن را نیز در خود جای داده است. بنابراین، با فراهم شدن فضای ارتباط اجتماعی مجازی، فرهنگ‌های سنتی، دینی و خُرده‌فرهنگ‌ها نیز مجال عرض‌اندام یافته و امکان تحقق سلطه فرهنگی مورد نظر غرب بیش از پیش در حال رنگ باختن است. با این حال، پیش‌نیاز اساسی برای حضور مؤثر در این دنیای جدید و تبدیل شدن به نقش‌آفرینی فعال، شناخت صحیح ماهیت و کارکردهای این فضا است که حصول این شناخت و تبدیل شدن تهدید به فرصت، انتظاری موجه و قابل دستیابی خواهد بود.

مبانی نظری امنیت

امنیت یک پدیده ادراکی و احساسی است. یعنی برای تحقق آن باید این اطمینان در ذهن توده مردم، حاکمان و تصمیم گیرندگان به وجود آید که ایمنی لازم برای ادامه زندگی بدون دغدغه وجود دارد، نمی توان درجه و مرتبه امنیت را در هیچ جامعه ای تعیین نمود چون هر ملتی دیدگاه خاص نسبت به امنیت دارند، گرچه از لحاظ مفهومی شباهت هایی میان امنیت وجود دارد. در ادیان مختلف نیز امنیت مفاهیم خاصی دارد. در مسیحیت امنیت مساوی با برقراری صلح و آرامش است. در قرآن کریم توجه به امنیت روحی و معنوی و ایمنی عمومی سرزمین و امنیت جان و مال و حیثیت افراد جامعه و نیز در سطح بین المللی اهمیت داده شده است (خوش فر، ۱۳۷۸، ۹۶).

امنیت ملی

از نظر مفهومی، امنیت ملی برای بسیاری از کشورها حاکی از نیاز به حفظ استقلال و تمامیت ارضی، حفظ شیوه زندگی ملی و جلوگیری از مداخله بیگانگان در امور داخلی کشورها است. پس امنیت ملی یک کشور در درجه اول به معنای تأمین شرایطی است که کشور را از تعرض دیگران به استقلال سیاسی، ارزش‌های فرهنگی و رفاه اقتصادی دور نگه دارد (محرابی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۴). امروزه مفهوم امنیت ملی برای بسیاری از کشورها حاکی از نیاز به حفظ استقلال و تمامیت ارضی، حفظ شیوه زندگی ملی و جلوگیری از مداخله بیگانه در امور داخلی کشور از طریق افزایش قدرت نظامی است. امنیت هر دولت می‌تواند با نامنی دیگر کشورها تعریف شود و هر کشوری با تعریف خاص خود از امنیت ملی بر اساس امکانات و منابع موجود در چارچوب تعریفی که از امنیت منطقه دارد، می تواند در مقابل دیگر کشورها از خود دفاع کند (عیوضی، ۱۳۸۶: ۴۵۱)

فضای مجازی

اصطلاح فضای مجازی را اولین بار فردی به نام "ویلیام گیسون" نویسنده داستان تخیلی علمی در کتاب نورومونستر در سال ۱۹۸۴ به کار برد. این اصطلاح بعداً به فضایی اطلاق شد که شامل مجموعه ای از ساختارها و روابط غیرفیزیکی بین انسان‌های به کار گیرنده رایانه می باشد که بر شبکه های رایانه ای و اینترنت به عنوان واقعیتی فیزیکی مبتنی است. فضای مجازی به عنوان آیینی ی تمام نمای فضای واقعی عمل می کند. تمامی شاخصهای فضای واقعی به تدریج به فضای مجازی منتقل می شود. هندسه فضای مجازی بر هندسه جهان واقعی مبتنی است و تمامی کارکردهای جهان واقعی در جهان مجازی تکرار می شود (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۱۰۳).

امنیت فضای مجازی

امنیت فضای سایبری به خاطر اتکای بیش از حد بازیگران، عرصه‌ای استراتژیک محسوب می‌شود. از این رو، در ارزیابی‌های امنیتی از تهدیدات ملی و بین‌المللی، مفهوم امنیت در فضای سایبری با درجه بسیار بالا رده‌بندی می‌شود.

اهمیت این فضا بدان میزان است، که براساس گزارش سالانه مجمع جهانی اقتصاد، تهدیدات و حملات سایبری یکی از ۵ تهدید بزرگ جهانی است، که امنیت میلیاردها نفر را به خطر خواهد انداخت. ناگفته پیداست که فضای سایبری ظرفیت بالایی در پیشبرد منافع و امنیت ملی کشورها برعهده دارد. در این میان، آمریکا از نخستین کشورهایی محسوب می‌شود که از فضای سایبری برای فشار و تهاجم علیه دیگر کشورها استفاده کرده است؛ به‌گونه‌ای که در ادبیات این کشور نقل می‌کنند: در فضای سایبری، آمریکا اول می‌کشد، بعد می‌گوید حق با من بوده‌ر چند کشورهایی نظیر روسیه و چین نیز دارای سوابق مشابهی هستند. با این همه، فضای سایبری با بازیابی ناهنجاری‌ها و قابلیت تجزیه و تحلیل رفتارهای کنشگرانه، فضای مورد بحث در مفهوم جنگ اطلاعاتی است. این مفهوم به کاربرد اطلاعات و سیستم‌های اطلاعاتی به‌عنوان یک سلاح در درگیری‌ها به شمار می‌رود. در این مختصات، جنگ سایبری ترکیبی از انواع جنگ‌های اطلاعاتی به‌شمار می‌رود. این نبرد نوپدید می‌تواند بین دولت‌ها یا بین بازیگران غیردولتی اتفاق بیفتد، و هدف هر چیزی از قبیل نظامی، صنعتی و یا غیرنظامی باشد. جنگ سایبری با بکارگیری سربازانی نامرئی، از جنس ویروس‌های مختل‌کننده سرورهای اطلاعاتی طرف مقابل عمل می‌کند. نمود این تهاجم سایبری (که با لحاظ دانستن دیگر ابعاد آن همچون جنگ اطلاعاتی و امنیتی می‌توان از آن با نام «جنگ پنهان» یاد کرد) برای جمهوری اسلامی ایران در برنامه هسته‌ای بگونه‌ای مشهود اتفاق افتاده است. (رحیم پور، ۱۳۹۱)

مفهوم امنیت ملی در فضای مجازی

با ورود عصر اطلاعات، اهمیت عناصر نامحسوس و ذهنی قدرت، همانند دانش، نسبت به عوامل محسوس و سنتی قدرت به طور چشمگیری رو به افزایش است. هر نوع امنیتی نسبی است. امنیت بیش از آن که واقعیتی بیرونی باشد ماهیتی ذهنی و گفتمانی دارد. مفهوم امنیت، تنها در رابطه همنشینی یا جانشینی با مفهوم های دیگری همچون قدرت، منافع، اهداف، مصالح، تهدیدها و... که همگی مفهوم های مبهم و سیالی اند، مصداق یا مصداق های خود را می ابد. افزون بر مشکل مفهومی، در شرایط کنونی، نخبگان تصمیم ساز در وضعیتی متناقض و چند لایه و در محیطی بدیع، مفهومی و پیچیده نظری و عملی قرار گرفته اند. در حالی می خواهیم تهدیدهای امنیتی خود را در دنیای واقعی جست و جو کنیم، متغیرهای جدید از سویی دیگر، دست اندر کار معماری دنیای مجازی شده اند.

یافته های تحقیق

تهدیدات امنیت ملی

مطالعه تهدیدات امنیت ملی یکی از مهم ترین و بنیانی ترین موضوعات مطالعات راهبردی در امنیت ملی هر کشوری می باشد(عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۵). تهدید، امنیت ملی یک نظام را که متضمن حیاتی ترین منافع آن است، به خطر می اندازد. به هر حال شناخت و تشخیص این تهدیدات به راحتی میسر نیست. دو دلیل عمده ی این مسئله عبارتست از:

الف) مسئله عینی یا ذهنی قضیه؛ به عبارتی، آیا تهدیدات، واقعی هستند یا تخیلی

ب) دشواری تمایز تهدیدات جدی از لحاظ امنیت ملی (حسن بیگی، ۱۳۸۴: ۹۰).

تهدیدات امنیت ملی، تهدیداتی است که متوجه اهداف مرجع امنیت ملی باشد و اهداف مرجع امنیت ملی اغلب با حوزه های عمومی و دولتی است و کمتر در حوزه های خصوصی به چشم می خورد. از سوی دیگر به نظر می رسد موجودیت بخش های مختلف در یک کشور نظیر: بخش نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی همگی در مجموعه اهداف مرجع امنیت ملی قرار داشته باشند. بنابراین هر تهدیدی که موجودیت آنها را به خطر اندازد، امنیتی و علیه امنیت ملی خواهد بود(عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۶۴).

فضای مجازی و قدرت نرم علیه امنیت ملی ایران

ابر قدرتها با استفاده از ویژگیها و رشد روز افزون و فراگیر شدن فضای سایبری و با در نظر گرفتن نقاط ضعف و قوت دولت و ملتها و چالش های فراوری آنها از ابعاد گوناگون در تضعیف نقاط قوت و جهت دهی و پررنگ نمودن نقاط ضعف آنها تلاشهای بسیاری نموده اند مدلهایی که توسط آنها مانند آندلسی، سکولاری و ... تعریف و تقسیم بندی شده با همین نگرش صورت پذیرفته است با کمی دقت در فضای اطراف و زندگی جوامع بشری خواهیم دید که به دلیل جایگاه دین، تعالیم و دستورات آن دربرخی کشورها که اسباب موفقیت را برای آنها در برهه های مختلف به ارمغان آورده است. اقدام به تضعیف رویکردهای دینی و بی قیدو بند نمون افراد در این امور می نمایند بدون شک جامعه ای که اهداف عالیه آن در راستای منویات دینی اش تعریف شده باشد با این آسیب پذیری تحت تاثیر قرار خواهد گرفت و جامعه انسانی آن مسیر تعریف شده را بدرستی طی نخواهند نمود و حتی می تواند تضعیف شدن استقلال و آزادیگی کشور همچنین دفاع از تمامیت ارضی را در پی داشته باشد.(افشار، ۱۳۹۱: ۲۲۶)

امنیت و تهدیدگران امنیتی در فضای سیاسی مجازی

باتوجه به ماهیت فضای سایبر به عنوان بستر اصلی اطلاعات کشور و اینکه امکان صدمه زدن از این راه بسیار محتمل می‌باشد، لازم است که نگاه ویژه‌ای به مسأله امنیت فضای سایبر همچنین دولت الکترونیکی به عنوان مهم‌ترین ره‌آورد فضای سایبر مورد استفاده از فضای سایبر که دستاورد فناوری‌های نوین اطلاعات است، اگرچه برای کشورهای در حال توسعه به عنوان یک فرصت برای جبران عقب‌ماندگی‌های با ایجاد یک راهبرد ملی در استقرار حداکثر امنیت در فضای سایبر می‌توان به عنوان یک اصل برای رسیدن به امنیت در حوزه فضای سایبر است و زمانی می‌توان فعال باشند، اما برای قرار گرفتن در فضای سایبر باید از لحاظ امنیتی دارای شرایط مختلف را برای همه افراد در سرتاسر جهان میسر ساخته است، واقعیتی انکارناپذیر است که به عنوان مهم‌ترین بستر فضای سایبر و مهم‌ترین عامل در امنیت ملی و توانایی دشمن برای حمله به زیرساخت‌های حیاتی یک کشور در فضای سایبر است. دولت الکترونیکی، به عنوان مهم‌ترین کاربرد در استفاده از فضای سایبر است و تجربه‌های عمده‌ای که در ارتباط با فضای سایبر در کشور ما مورد استفاده قرار باشد و این مهم‌ترین دلیل توسعه و استفاده کاربری از فضای سایبر است. کشور ما نسبت به کشورهای توسعه یافته بسیار پایین است که این مسأله ضمن افت برای پیشبرد فناوری اطلاعات و ارتباطات و نیز اولویتی است که این دولت‌ها برای ارتباطات کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد به عنوان یک تهدید است. آگاهی برای ایجاد امنیت ملی در فضای سایبر ضروری به نظر می‌رسد برای تأمین امنیت فضای سایبر ملی ایجاد شود(www.noormags.ir).

تهدیدهای امنیتی متأثر از فضای مجازی در ایران

- اقدام های محل امنیت و برانداز گروه های مسلح و غیر مسلح
- گسترش نابسامانی های اجتماعی از قبیل مواد مخدر، فساد اخلاقی، جرایم اجتماعی، سرقت و...
- شکاف بین اقلیت های قومی، مذهبی، زبانی با نظام و افزایش گرایش های تجزیه طلبانه قومی
- اقدام های تروریستی، خرابکاری و هکتویسم
- آماده سازی افکار عمومی جهان علیه جمهوری اسلامی ایران در زمینه پرونده هسته ای و تشدید اقدام ها و تحریم ها علیه ایران
- اقدام سرویس های اطلاعاتی بیگانه به عملیات جاسوسی اینترنتی علیه جمهوری اسلامی ایران.

نتیجه گیری

رسانه‌های مجازی در حال تبدیل شدن به امپراطوری‌های بزرگ در عصر جدید می‌باشند و فضای مجازی، فضای قدرت‌های بزرگ است. منطق و محیط جنگ سنتی بر اساس منطق و محیط جنگ در فضای مجازی دگرگون شده است. گسترش فزاینده کاربست فناوری اطلاعات و ارتباطات در زیر ساخت های حیاتی همچون انرژی، حمل و نقل و بانکداری از یک طرف و دسترسی نامحدود و غیر قابل کنترل افراد به ابزارهای ارتباطی مانند اینترنت و ماهواره از طرف دیگر، منجر به شکل گیری فضای مجازی در کنار فضای واقعی در تعاملات بین دولت ها شده است. طبیعی است که در چنین فضایی مفهوم امنیت ملی، چالش ها و تهدیدات متحول شده و بازیگران جدیدی مانند افراد، گروه های تروریستی و گروه های جنایی سازمان یافته، نقش و جایگاه مهمی را در پویش های امنیتی درون منطقه ای و بین المللی ایفا می کنند. در محیط مجازی، قدرت‌های کوچک جایگاهی ندارند، بنابراین تولید وبگاه‌ها و وب‌نوشت‌های انبوه و ضعیف، هیچ مشکلی را حل نمی‌کند. باید در طراحی فضای مجازی، ج.ا.ایران در پی ایجاد قدرت بزرگ مجازی در پرتو یکپارچه‌سازی فعالیت در فضای مجازی و طراحی نهادهای یکپارچه فرهنگی در این فضا، براساس نیازهای فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بومی بود. این حقیقت غیرقابل انکار است که فضای مجازی - با وجود تهدیدهای متصور - فرصت‌های مغتنمی را برای معرفی توان‌ها و قابلیت‌های فرهنگی، ایجاد و افزایش سرمایه اجتماعی از طریق بهبود و سلامت ارتباط‌های اجتماعی افراد، آگاه‌سازی و آموزش‌های اجتماعی و در نهایت، تولید قدرت نرم در اختیار ملت‌ها و دولت‌ها قرار داده است و ج.ا.ایران نیز می‌تواند با ظرفیت‌سازی و مدیریت هوشمند، به بازتولید قدرت نرم در این فضا اقدام نماید.

پیشنهادات

با توجه به یافته های پژوهش، پیشنهادات زیر ارائه می گردد.

- ۱) ساماندهی و مدیریت یکپارچه فضای مجازی کشور و پرهیز جدی از اعمال سیاست‌های مقطعی و سلیقه‌ای،
- ۲) اعتمادسازی و تقویت عناصر و اجزای سرمایه اجتماعی با افزایش آستانه تحمل و ایجاد فرصت‌های بیشتر به کاربران داخل و خارج کشور برای ایفای نقش بیشتر و تقویت تعلق خاطر و وفاداری‌ها،
- ۳) انجام اقدام‌های پژوهش‌محور و ساخت عقبه‌های علمی برای تولید ایده و انتشار محتوا در فضای مجازی و پرهیز از فعالیت‌های مقطعی و سطحی،
- ۴) کاهش اقدام‌های تصدی‌گرایانه دولتی و افزایش سطح مشارکت‌های مردمی برای مدیریت شبکه‌های اجتماعی و بهره‌گیری بهینه از ظرفیت‌های جامعه.